

Foto: CF, www.cfmiljø.no

Av: Henning Pedersen,
Kompetansesenter rus - Oslo

Hvordan arbeider utekontaktene og hvilke innsatser setter de inn overfor brukerne? Hva er myter og hva er fakta? Det beskrives nærmere i denne artikkelen.

Den mytiske utekontakten – forebyggingsfeltets sjarlatan?

Oppsøkende barne- og ungdomsarbeid har tradisjonelt blitt oppfattet som en sentral del av kommunenes rusforebyggende arbeid rettet mot ungdom og unge voksne. Siden oppstarten av Uteseksjonen i Oslo i 1969 har mer enn åtti kommuner etablert oppsøkende tjenester. Samlet arbeider det mellom 300 og 400 sosialarbeidere i de oppsøkende tjenestene (Klyve og Pedersen 2006). Utekontaktene står for en betydelig andel av den innsatsen det offentlige Norge retter mot ungdom i samfunnets ytterkanter. Det burde derfor være av interesse å se nærmere på hvordan disse tjenestene arbeider og hvilke innsatser de setter inn ovenfor unge i marginale posisjoner.

Som ansatt ved Kompetansesenter rus – Oslo, med særlig ansvar for å arbeide med vårt nasjonale spisskompetanseområde *opsøkende sosialt arbeid*, har jeg vært rundt i mange kommuner i landet og møtt feltarbeidere, deres ledere, ad-

ministrasjon, politikere og samarbeidspartnere. Fra slike møter slår det meg at utekontaktarbeid er en myteomspunnet aktivitet. Jevnlig blir jeg møtt med utsagn som: *Her i vår kommune driver vi ikke en vanlig utekontakt. Vi har funnet vår egen lokale form i motsetning til de tradisjonelle utekontaktene.* Det framstår ofte som viktig for ansatte i kommunene å distansere seg fra forestillingene om den tradisjonelle utekontakten. Når jeg spør hva som kjennetegner *den vanlige utekontakten*, utenfor deres egen kommune, blir den gjerne beskrevet som: *En ensom øy i det kommunale landskapet som ikke samarbeider med andre og som aldri melder fra om omsorgssvikt og atferdsproblemer før problemene har vokst dem over hodet.* Eller som *en tjeneste mer opptatt av aktiviteter, lek og moro enn å få til endringer og samarbeid rundt målgruppene, en som synser om ungdomsmiljøer og rus-trender uten dokumentasjon for påstandene.* Den vanlige utekontakten framstår

altså som en sjarlatanaktig tjeneste – som forebyggingsfeltets kvakksalver.

Noen av forestillingene det berettes om har nok røtter i konkrete erfaringer, andre er mest sannsynlig overlevninger av mer eller mindre sanne vandrehistorier. Forestillingene om utekontaktene som fortelles fram kan gjerne beskrives som *diskurser om oppsøkende arbeid*. Diskursbegrepet blir i samfunnsvitenskapelig forstand forstått som en institusjonelt fundert måte å tenke på som kommer til uttrykk gjennom språket. Diskursbegrepet slik det har blitt utviklet av den franske filosofen Michel Foucault er tett forbundet med teorier om makt (Foucault 1999). Det å være i stand til å bestemme hvordan noe skal omtales eller beskrives, som for eksempel den norske diskursen om utekontakten, sidestilles med virkeligheten selv. De danske diskursteoretikerne Marianne Winther Jørgensen og Louise Phillips (1999) skriver at diskursanalysens formål dreier seg om å kartlegge de prosesser hvor aktører kjemper om hvordan tegnenes betydning skal fastsettes og videre hvordan noen betydninger blir så konvensjonelle at vi oppfatter dem som naturlige. Det er dermed ikke likegyldig hvilke historier som fortelles om et fagfelt. De dominerende fortellingene om utekontakten åpner noen muligheter og lukker andre. Historiene danner forestillinger og bilder av feltet som regulerer tillit, og dermed også hvilke oppgaver aktører i feltet blir antatt å kunne løse.

Som vi har sett, trenger ikke eksisterende diskurser å ha røtter i konkrete fakta fra dagens virkelighet. Snarere er det slik at diskurser ofte har et etterslep, de er forestillinger basert på historier som har blitt fortalt tidligere. Om vi nå ser vekk fra diskursene om utekontaktene en liten

stund, hva vet vi egentlig om praksis i det noe forunderlige oppsøkende fagfeltet?

Studier av utekontaktvirksomheten - profesjonalisering og omstilling

Norsk Institutt for By- og Regionsforskning (NIBR) utførte i 2008 en større evalueringsstudie basert på følgefeltarbeid av det oppsøkende arbeidet i fire norske kommuner (Henningsen og Gotaas 2008). I rapporten viser de at det har funnet sted en profesjonalisering av det oppsøkende sosiale arbeidet i Norge de seinere årene. Henningsen og Gotaas knytter dette til fire forhold. Først til etableringen av et formelt utdanningstilbud i oppsøkende sosialt arbeid som ble etablert på Høgskolen i Oslo i 2004, deretter til utgivelsen av metodeboken *Ute/Inne* (Erdal 2006), og videre til et generasjonsskifte blant ansatte i utekontaktene. Endelig trekker Henningsen og Gotaas (2008) fram nye politiske rammebetingelsene for de oppsøkende tjenestene som en fundamental generator i profesjonaliseringsprosessen.

Henningsen og Gotaas omtaler utekontaktene som reform og omstillingsivrige tjenester som strekker seg langt for å samarbeide med andre tjenester. Deres beskrivelser passer dårlig inn i bildet av den stereotype kvakksalverutekontakten som ikke samarbeider eller dokumenterer sitt arbeid. Rapporten forklarer utekontaktens omstillingsiver med at de står ovenfor omfattende omstillingskrav. Krav om økt samarbeid og samordning, nye krav om dokumentasjon og indikatorstyring av det oppsøkende arbeidet og økt press for raskere å identifisere og gjennomføre intervensjoner med unge i en tidlig fase av en problemutvikling (Henningsen og Gotaas 2008). NIBR-forskerne

argumenterer for at fagfeltet befinner seg i en utsatt posisjon siden oppsøkende virksomheter ikke er lovpålagte tjenester. Dette gir særlige utfordringer med å skape legitimitet for virksomheten i egen administrasjon og blant samarbeidspartnere i kommunen. Rapporten tyder på at utekontaktens motsvar til utfordringene har vært å arbeide for profesjonalisering og omstilling for å imøtekomme de nye kravene. Hvilke utslag gir dette for utekontaktens måte å arbeide på? Hvordan preger profesjonaliseringsprosessene, nye målgrupper og ny dokumentasjonspraksis, utekontaktens arbeid? Hva gjør dette med rolleutforming og feltarbeideridentiteten hos de som arbeider i tjenestene?

Oppsøkende arbeid og oppfølgingsarbeid

Det kan skrives mye om utekontaktens arbeidsmetodikk og tilnærminger i det forebyggende arbeidet. Det er til dels store forskjeller i målsetninger, tilnærminger og metoder mellom utekontakter i ulike kommuner (Rusmidlestatens kompetansesenter 2004). Forutsatt at en skal fatte seg i korthet, kan det være hensiktsmessig å presentere en forenklet framstilling der en betrakter arbeidet som bestående av to deler som til sammen utgjør en helhet. På den ene siden arbeider utekontaktene oppsøkende for å skape og opprettholde kontakt med sine målgrupper, og på den andre siden arbeider de strategisk og målrettet med grupper eller enkeltindivider for å få til positive endringer i deres livsbetingelser. I følge Henningsen og Gotaas (2008) var

oppfølging av enkeltungdom en av de viktigste arbeidsoppgavene for feltarbeiderne i de oppsøkende tjenestene som de undersøkte. Det er således i dette arbeidet en må lete om en skal finne fram til en innholdsmessig kjerne i utekontaktarbeidet.

Utekontaktens oppfølgingsarbeid i feltets faglitteratur

En gjennomgang av metodelitteratur om oppsøkende sosialt arbeid (Pedersen 2011), viser at den i liten grad beskriver

og diskuterer oppfølgingsarbeidet (NOU 1980; Lie 1981; Svensson og Huseby 2003; Ander m.fl. 2005; Erdal 2006). Unntakene finnes i størst grad i Hjort (1988) og Lie (1997). I den nyeste og mest omfattende metodeboka (Erdal 2006) finnes det ikke et eget kapittel om oppfølgingsarbeid. Det er først i bokens tredje del om dokumentasjon at oppfølgingsarbeidet behandles som eget tema (Berg 2006). Her blir oppfølgingsarbeidet strukturert av feltarbeidernes behov for å avklare om en ungdom skal tas inn i oppfølging slik at arbeidet må journalføres. Dette er i tråd med Erdals (2006a) framstilling av arbeidsfasene i oppsøkende sosialt arbeid. Når oppsøkerne har etablert kontakt gjennom oppsøkende arbeid, starter umiddelbart arbeidet med å avklare hva kontakten skal brukes til. Det er unge som befinner seg i risikosoner for å utvikle problemer den oppfølgende innsatsen skal rettes mot. Utekontaktene gjør et *selektivt utvalg* av ungdom det skal arbeides målrettet med. Gjennom å gi en person status som *klient* eller *i oppfølging* og starte et individuelt dokumentasjons-

Howdan preger profesjonaliseringsprosessene, nye målgrupper og ny dokumentasjonspraksis, utekontaktens arbeid?

arbeid (journal) blir den oppsøkende virksomheten ansvarliggjort for arbeidet med ungdommen (Erdal 2006a). Dette markerer et brudd i hvordan oppfølgingsarbeidet omtales i feltes eldre metodelitteratur (Lie 1981). I den eldre faglitteraturen beskrives oppfølgingsarbeid og oppsøkende arbeid i hovedsak som en og samme sak. Oppfølgingsinnsatser og endringsarbeid skjer gjennom samtaler, aktiviteter og andre prosesser feltarbeiderne utøver gjennom det oppsøkende arbeidet. Aktivitetene oppsøkende arbeid og oppfølgingsarbeid beskrives som vevd inn i hverandre og dokumenteres gjennom prosessreferat.

Forholdet mellom oppsøkende arbeid og oppfølgingsarbeid

I nyere faglitteratur om oppsøkende sosialt arbeid forblir relasjonen mellom det oppsøkende arbeidet og det oppfølgende arbeidet med noen unntak lite utforsket og beskrevet. Et unntak er den svenske sosiologen Björn Andersson (2002, 2005, 2006) som har anskueliggjort og skildret relasjonen flere steder. Han hevder det er en generativ relasjon mellom det oppsøkende- og oppfølgende arbeidet som gir de oppsøkende tjenestenes intervensjonsarbeid et eiendommelig og unikt preg. Andersson viser oppfølgingsarbeidet som smidd ut av hendelser i det oppsøkende arbeidet. Når oppsøkerne møter berusede ungdom ute av stand til å ta vare på seg selv, påtar feltarbeiderne seg umiddelbart støttefunksjoner ovenfor den unge. I andre tilfeller er det mer glidende overganger mellom det oppsøkende og oppfølgende arbeidet. Samtaler ute på gata med unge jenter som beklager seg over gutters framferd, kan lede til opprettelsen av en jentegruppe. Situasjoner i det oppsøkende arbeidet

anvendes slik at de får en *generativ funksjon* i oppfølgingsarbeidet, og det letter motivasjonsarbeidet at det arbeides med tema de unge selv har satt på dagsorden (Andersson 2005).

I den nye norske litteraturen framstilles oppfølgingsarbeidet som noe atskilt fra det oppsøkende arbeidet. Oppfølgingsarbeidet blir her en egen fase i oppsøkende sosialt arbeid som inntreffer først når ungdommene er *kvalifisert* for oppfølging gjennom feltarbeidernes vurderinger av den unges risikofaktorer. Oppfølgingsarbeidet omtales da som et selvstendig arbeid som enten har form av et formidlingsarbeid eller som et individuelt terapeutisk arbeid (Erdal 2006a; Henningsen og Gotaas 2008).

Karakteristikkene av utekontaktens oppfølgingsarbeid i faglitteraturen skiller seg fra de diskursive forestillingene om utekontakten som jeg skisserte i innledningen. Men hva kan feltarbeiderne fortelle om sitt oppfølgingsarbeid og hva kan slike fortellinger lære oss om tjenestenes arbeidsmetodikk og tilnærminger? I følge Jørgensen og Phillips (1999) vil forestillinger om utekontaktens oppfølgingsarbeid i et diskursteoretisk perspektiv alltid framstå som historisk- og kulturelt konstruerte fenomener som er under stadig forhandling der de ansatte selv også er aktive aktører. Gjennom samtaler om praksis konstruerer og forhandler feltarbeiderne om ulike ideal og mønster for utekontaktens oppfølgingsarbeid.

Innholdet i utekontaktens oppfølgingsarbeid

I fokusgruppene snakker feltarbeiderne fram et rikt mangfold av praksisbeskrivelser fra sitt arbeid. Analysen av materi-

alet viser at feltarbeiderne er relativt enige om hva de tilfører klientene gjennom oppfølgingsarbeidet. Innholdsmessig kan utekontaktens oppfølgingsarbeid oppsummeres i fem støttefunksjoner feltarbeiderne beretter at de utfyller i arbeidet med sine klienter (Pedersen 2011). For det første tilfører de klientene *materiell støtte* gjennom å yte bistand til å forløse velferdsrettigheter klientene ikke har fått innfridd tidligere. I fortellingene gjøres dette ved at feltarbeideren følger klientene til møter med institusjoner som NAV eller barnevern. Videre leverer de *sosial støtte* gjennom samtaler og aktiviteter der feltarbeider over tid gir emosjonell støtte gjennom å lytte og utforske klientenes opplevelse av egen situasjon. For det tredje forsyner de klientene med *instrumentell støtte*. I disse beretningene inntar feltarbeiderne ofte en rollemodellfunksjon hvor de øver sammen med klientene på jobbintervju, på å gå på boligjakt eller på å samtale med saksbehandler i barnevernet. Den instrumentelle støtten var i noen historier mer praktisk rettet, der feltarbeiderne trener de unge på å betale regninger, handle matvarer, lage mat eller rutiner for å stå opp om morgenen. For det fjerde tilfører de klientene *informativ støtte*. Dette skjer gjennom å ha dialog og handle sammen med sine klienter for å løse mer eller mindre hverdagslige utfordringer. Gjennom samtaler om hvordan en kan løse ulike utfordringer og ved å utfordre til refleksjon over ulike handlingsalternativer skapes uformelle læringsprosesser som supplerer klientenes kunnskapsgrunnlag (Smith og Jeffs 1990). Endelig tilfører feltarbeiderne klientene *vurderingsstøtte*. Vurderingsstøtten snakkes fram på to måter. I den første varianten gis vurderingsstøtte med utgangspunkt i klientens

vurderinger og erfaringer i sentrum for samtalen. Feltarbeideren utfordrer til refleksjon rundt disse. I den andre formen gis vurderingsstøtten med utgangspunkt i feltarbeiderens vurderinger, og kan oppsummeres som aktiv grensesetting uavhengig av klientens vurderinger av risiko (Pedersen 2011).

Når en leser disse resultatene framstår feltet som samlet og enhetlig. Feltarbeiderne var enige om mange sider ved oppfølgingsarbeidet og de arbeider alle med å få til endringer for de mest utsatte unge. Samtidig viste materialet også betydelig uenighet rundt oppfølgingsarbeidet, dets innhold og karaktertrekk. Feltarbeidernes beretninger var varierte og mangfoldige. Samtidig ble fortellingene fra oppfølgingsarbeidet vurdert forskjellig – feltarbeiderne ga fortellingene ulik verdi. Noen historier ble vurdert av alle som eksempel på godt oppfølgingsarbeid, mens en annen fortelling raskt ble kategorisert som en innsats utekontaktene *egentlig* ikke burde drive med. For å tydeliggjøre karakterdrag ved utekontaktens oppfølgingsarbeid har jeg framstilt tre typologiserte diskurser om oppfølgingsarbeidet; forebyggingsdiskursen, formidlingsdiskursen og kontrolldiskursen. I motsetning til diskursene *om* utekontaktene som jeg har beskrevet innledningsvis, viser disse diskursene til forhandlede forestillinger blant de ansatte i oppsøkende tjenester. For å skille de to diskurstypene fra hverandre, omtaler sistnevnte som diskurser i oppsøkende arbeid.

Diskurser om oppfølgingsarbeidet i oppsøkende arbeid

Diskursene er analysert fram på bakgrunn av språklige konstruksjoner i fortellingene i materialet. I materialet

bruker feltarbeiderne ulike konstruksjoner av voksenmetaforen hyppig når de forteller om feltarbeideren som hjelper i oppfølgingsarbeidet. Det fantes 21 ulike voksenkonstruksjoner som bidro til å strukturere feltarbeidernes subjektposisjoner i fortellingene. Av voksenrollene de hyppigst fortalte seg inn var; *den ansvarlige voksne, den tydelige voksne, en annen voksen, foreldrerollen, en slags foresatt, vanlig voksen, den snille voksne, den kule voksne og voksen og kjedelig*. Videre i analysen har jeg vurdert innholdet, hva de forteller at de gjør. Jeg har sett på hvordan de i historiene forteller at de forvalter sentrale verdier og prinsipper som frivillighet, taushetsplikt og brukermedvirkning, og endelig har jeg tatt hensyn til hvordan forholdet mellom oppsøkende arbeid og oppfølgingsarbeid blir konstruert i fortellingene.

Formidlingsdiskursen

I formidlingsdiskursen blir oppfølgingsarbeid hjelp gjennom å identifisere unge i risiko, etablere kontakt og formidle unge videre til andre hjelpetjenester. Her fremstilles oppfølgingsarbeidet som et målrettet formidlingsarbeid der feltarbeiderne etablerer kontakt med personer for å kartlegge og formidle disse videre til andre velferdsinstitusjoner. Et typisk uttrykk for formidlingsdiskursens oppbygning og struktur ser vi i utdraget under, der en ansatt forteller om et oppfølgingsarbeid hun vurderer som vellykket og godt.

K: Dette var ikke min jobb men en kollegas. Det som er ofte utfordringen er jo at ting blir hengende, altså at ungdommen blir hengende igjen i kontakten (...) Ok, det er en klar start, men ikke en helt klar slutt. Det var en ungdom som kom inn

fordi at kjæresten hans kjenner til oss, så han var introdusert av henne. Han var rusavhengig, arbeidsledig og trengte å endre fastlege og trengte kontakt med NAV og kontaktforholdet pågikk i, ja 2 måneder. Hvor det var helt konkrete bestillinger. Klienten fulgte opp avtaler, ble fulgt til de to første møtene med lege og ulike NAV instanser, det var arbeid og det var trygd. Og ble fulgt på de første møtene, og hele tiden sagt i fra at dette er bare i startfasen og at dette greier du å følge opp selv. Og når ting var på plass så trakk vedkommende seg ut. Det vil jeg si er en god oppfølging.

Formidlingsdiskursen framstår som en hegemonisk diskurs, som feltarbeiderens doxa om oppfølgingsarbeidet i oppsøkende sosialt arbeid. Pierre Bourdieu (1995) bruker doxabegrepet for å beskrive hvordan enkelte forestillinger har blitt så allmenne at det tas for gitt. De er naturaliserte og det er ingen som bestriker dem. Formidlingsdiskursen rommer vesentlige elementer fra nyere litteratur om oppsøkende arbeid (Erdal 2006), og trekker på større nasjonale diskurser om samarbeid, samhandling og effektivisering av offentlige tjenester (NOU 2003; HOD 2008; BLD 2009, 2007;). Relasjonen mellom oppsøkende arbeid og oppfølgingsarbeidet framstår her som et lineært forhold, der feltarbeiderne gjennom oppsøkende arbeid identifiserer utsatte unge, vurderer risiko, kartlegger behov, for så å henvise videre til andre tjenester slik at oppfølgingsarbeidet kan avsluttes i utekontaktene. Å unngå å arbeide over lang tid med en klient i oppfølging framstår som et ideal i formidlingsdiskursen.

I formidlingsdiskursen konstrueres og posisjoneres de oppsøkende tjenestene som *hjelpeapparatets sikkerhetsnett – den*

første og den siste. De oppsøkende tjenerne er de første til å identifisere og etablere kontakt med unge med begynnende problematferd, og samtidig er de også de siste som plukker opp og arbeider med unge som faller ut av andre hjelpetilbud. Som subjekt i fortellingene posisjoneres feltarbeideren som *en annen voksen* - en voksen med en dobbel annerledeshet. *En annen voksen* er en annen enn de hjelpetrengende ungdommene, og samtidig en annen enn de andre voksne som arbeider i kontorbaserte velferdstjenester. I de ordinære velferdsinstitusjonene arbeider *de vanlige voksne*. Konstruksjonen som prates fram, bygger på at de unge utekontaktene arbeider med mangler kunnskap og ferdigheter som andre i velferdsstaten har. Derfor får ikke disse tilgang til velferdstjenester de har rett på, for her møter ungdommene *vanlige voksne*. Ungdommene trenger dermed *en annen voksen*, som kan lære dem hvordan de skal opptre i møte med *vanlige voksne*, for selv å kunne utløse velferdsrettigheter. Alternativt kan *en annen voksen*, følge ungdommen inn i møtet med hjelpeapparatet, slik at den unge får hjelp og rettigheter de har krav på fra *vanlige voksne*.

Formidlingsdiskursen framstår som den dominante diskursen i begge fokusgruppeintervjuene. Alternative diskurser om oppfølgingsarbeidet blir omtalt som unntak, eller eksempler på dårlig praksis. Likevel er frekvensen av de alternative fortellingene om oppfølgingsarbeidet i antall historier, høyere enn fortellingene om oppfølgingsarbeid som kan plasseres i formidlingsdiskursen.

Gjennom å være tilstede over tid får feltarbeiderne en funksjon som en betydningsfull annen for klienten

Forebyggingsdiskursen

Forebyggingsdiskursen er den alternative diskursen som i sterkest grad står i et antagonistisk forhold til formidlingsdiskursen. Her omtales oppfølgingsarbeid som støtte og utviklingsarbeid basert på et langvarig kontaktforhold mellom oppsøker og klient. Gjennom å være tilstede over tid får feltarbeiderne en funksjon som en betydningsfull annen for klienten og gjennom denne posisjonen utøves oppfølgingsarbeidet over tid og ved behov. Det langsiktige perspektivet kommer i konflikt med hurtighetssidealet i formidlingsdiskursen. Forebyggingsdiskursens historier ble gjerne introdusert gjennom selvkritiske bemerkninger som: *Dette er ikke akkurat et oppfølgingsarbeid jeg er stolt av, men...*

I forebyggingsdiskursen posisjoneres den oppsøkende virksomheten som *den snille tanta fra nabolaget* som bryr over tid med de mest utsatte unge. Feltarbeideren konstrueres som en betydningsfull omsorgsperson for den yngre, *en slags foresatt*. Feltarbeideren presenteres i disse sammenhengene som en stabil støttende person som er tilgjengelig over lang tid for å gi støtte og råd. De fyller rollen til den signifikante andre for unge som mangler viktige støttespillere i livet. I eksempelet under ser vi hvordan feltarbeideren sammenligner deres rolle og betydning med grupper som ofte beskes som signifikante andre.

K: Jeg tror jo for enkelte ungdommer som vi har en del med å gjøre, så er nok utekontaktene, en, de liksom finner på et el-

ler annet vis liksom en trygg base her. Det er litt sånn rart, men altså, de finner et fotfeste knytta til utekontakten og feltarbeiderne som de ikke har hjemme, som de ikke har andre steder. Det skjer ikke for alle men for noen så blir det sånn, og det er vel kanskje noen av de vi følger litt lenger av og til (...) Det handler veldig mye om og at vi gjerne ser de, oppmuntrer de, «så fin du er i dag!», altså det er noen tilbagemeldingene til de som mot-ideer, for de er gjerne ungdom som ikke nødvendigvis har hørt det så mye før fra voksne. Og den tror jeg er unik for oss. Det er ganske unikt altså. Den gode læreren, den finnes jo gjerne der, men det er ikke alle som har den av dem vi møter her. En god nabo, en god bestemor og sånn finnes jo gjerne der de også, men for noen så er de ikke der.

I forebyggingsdiskursen har feltarbeiderne langvarige relasjoner til de unge de arbeider med. Videre skiller denne diskursen seg fra formidlingsdiskursen ved at det ikke er klare grenser mellom arbeidet som gjøres i det oppsøkende arbeidet, og det som omtales som oppfølgingsarbeid. I motsetning til i formidlingsdiskursen der oppsøkende arbeid ikke er et mål i seg selv, men et middel for å identifisere sårbare unge, framstilles det oppsøkende arbeidet her både som et mål og middel. Det oppsøkende arbeidet blir her også et middel for å opprettholde forbindelser med en bred kontaktflate feltarbeiderne har kjent over tid. På den måten kan de drive oppfølgingsarbeid når behovene melder seg fra de unge. I forebyggingsdiskursen er feltarbeiderne særlig opptatt av hvordan de kvalifiserer seg som hjelpere for de unge de arbeider med. Frivillighetsaspektet står sterkest i denne diskursen, og det kommer til uttrykk gjennom det sterke fokuset i historiene

på hvordan klientene velger utekontaktene. Dette står i motsetning til strukturen i formidlingsdiskursen, der feltarbeiderne er de aktive, som identifiserer, kartlegger og setter i verk intervensjoner ovenfor de unge.

Kontrolldiskursen

Den siste diskursen om oppfølgingsarbeidet i utekontaktene har jeg kalt kontrolldiskursen. Diskursen ligger tettere på formidlingsdiskursen enn forebyggingsdiskursen, i dens fokus på videreformidling av ungdom til tjenester som kan utøve formell kontroll ovenfor unge. I kontrolldiskursens historier framstår utekontaktens rolle som et av flere tannhjul i den kommunale kjeden av hjelpetilbud for unge. Utekontaktene får oppdrag fra andre tjenester som politi, skole og barnevern, og praktiserer i stor grad i samråd med disse. I kontrolldiskursen blir betydningen av at oppsøkerne speiler og uttrykker storsamfunnets forventninger til unges atferd tillagt betydelig vekt. Diskursen skiller seg fra formidlingsdiskursen ved at utekontaktene også selv står for gjennomføring av kontrollbaserte tiltak overfor unge, som for eksempel urinprøvetaking på oppdrag fra andre samarbeidspartnere. I kontrolldiskursen omtales oppsøkende arbeid oftest som et virkemiddel for å drive oppfølgingsarbeid med unge som er identifisert og vurdert som hjelpetrengende av andre tjenester. Feltarbeiderne bruker oppsøkende arbeid for å treffe på unge de har fått i oppdrag å arbeide med. På dette området skiller kontrolldiskursen seg fra formidlings- og forebyggingsdiskursen som begge vektlegger forutgående prosesser i det oppsøkende arbeidet som fundament for oppfølgingsarbeidet.

Kontrolldiskursens historier posisjonerer utekontakten som naboen til den snille tanta i nabolaget, nemlig *den profesjonelle vaktmannen*. Feltarbeideren i disse historiene blir posisjonert som *en tydelig voksen*. Dette er en posisjonering av feltarbeidersubjektet i historiene som en paternalistisk orientert grensesetter. Under forteller en ansatt om et oppfølgingsarbeid med en ung jente.

M: Det handler jo egentlig om det du var inne på tidligere Jørgen, det med tydelighet. Altså at man er tydelig begge veier, og ikke bare der hvor det er fordelaktig og positivt, men også der hvor vi må si at dette fungerer ikke. Vi må gjøre noe annet. Jeg har også eksempler hvor jeg har måtte ringt hjem til foreldre, og hvor jenta på 15 år har røyka hasj og skal fortelle dette hjemme og jenta griner så snørr og tårer renner og river deg omtrent i fletta for at du ikke skal ringe. Hvor man gjør det, og det er to år siden og jenta ringer meg fortsatt i dag og skal ha meg med ut på lunsj og skal ha meg med ute å spise og finne på ting og prate om ting.

Som vi ser fra eksempelet vet den tydelige voksne hva som er best for den yngre. I disse beretningene finnes det implisitt standarder for når den tydelig voksne overstyrer de unges valgfrihet. Den tydelige voksne viser da vei og setter klare grenser for hva den yngre kan foreta seg. Den tydelige voksne kan og bør sanksjonere mot den yngre dersom den bryter disse grensene. Ideelt skal arbeidet skje

i samråd med klienten, men som vi ser i eksempelet over blir feltarbeideren særlig tydelig og voksen gjennom å ta ansvar og vise handlekraft der den yngre selv ikke ivaretar sitt eget beste. Kontrolldiskursen er den av de tre diskursene om utekontaktens oppfølgingsarbeid som knytter sterkest an til nyere statlige satsninger på samordnede innsatser mot risikoutsatte unge (HOD 2008; Helsedirektoratet 2009).

Diskursene i oppsøkende sosialt arbeid og diskursene om oppsøkende sosialt arbeid

De tre diskursene om oppfølgingsarbeidet forholder seg ulikt til omstillingskrav, statlige styringsdokumenter og til litteratur på feltet. Når formidlingsdiskursen snakkes fram, trekkes det i stor grad på feltets nye faglitteratur (Erdal 2006), og på nye statlige styringsdokumenter om utvikling på rusfeltet (HOD 2008).

Oppfølgingsarbeidet til utekontaktene fremstilles som en del av en samlet kje-de av hjelpetjenester rettet mot de mest utsatte unge. Kraften til endring ligger i den gode og smidige samhandlingen mellom de oppsøkende og de ordinære kontorbaserte velferdstjenestene. Når forebyggingsdiskursen omtales i fokusgruppene, trekkes det i større grad på feltets eldre metodelitteratur (Lie 1981, 1991), og på eldre styringsdokumenter (NOU 1981:37) der oppsøkende tjenester fremstår som selvstendige virksomheter. Her er det feltarbeidernes egne intervensjoner og betydningen av langvarige

Kontrolldiskursen er den av de tre diskursene om utekontaktens oppfølgingsarbeid som knytter sterkest an til nyere statlige satsninger på samordnede innsatser mot risikoutsatte unge

relasjoner til de mest utsatte unge som utgjør grunnlaget for og endringskraften i oppfølgingsarbeidet. Også kontrolldiskursen tar opp i seg vesentlige elementer fra større nasjonale diskurser. Helsedirektoratet (2009) uttrykker det offentliges ansvar for å varsle eller gripe inn ovenfor unge som framstår med mange risikofaktorer for rus- eller atferdsproblemer. I tråd med slike bilder framstilles oppfølgingsarbeidet i kontrolldiskursen som utøvelse av grensetting ovenfor de mest utsatte unge i samfunnet. En klar og tydelig markering av grenser blir framstilt som endringskraft i denne diskursen.

Jeg er usikker på hvor faglig velfundert oppfølgingsarbeidet egentlig er i alle landets åtti utekontakter.

De tre diskursene fyller frivillighetsbegrepet med ulikt innhold og viser at det er stor variasjon og avstand mellom hvordan feltarbeidere oppfatter egen yrkesrolle og hvilke virkemidler de vurderer som best egnet til å skape endring hos de unge. Feltarbeidernes fortellinger om oppfølgingsarbeidet har vist at arbeidet er mangfoldig og innholdet variert. Utekontaktens intervensjoner kan inneholde alt fra korte intervensjoner, kartlegginger og henvisninger til langvarige kontaktforhold med stor nærhet mellom feltarbeider og klient.

En sjarlatan i endring

På bakgrunn av intervjuene har jeg stilt meg selv spørsmålet om utekontaktene egentlig er så lukkede og gåtefulle eller om forestillingene om den sjarlatanaktige utekontakten er grunnløse? Trenger vi flere beskrivelser av hvordan utekontaktene jobber for at de dominerende forestillingene om utekontaktene skal endres

i takt med utviklingen på selve praksisfeltet? Og har de ansatte i utekontaktene selv en klar oppfatning av hva det er de driver med?

Det er ingen tvil om at det er en av grunn mellom feltarbeidernes egne beretninger og forestillingene om den stereotypet utekontakten blant andre ansatte i kommunene. Beskrivelsene fra feltets faglitteratur og nyere evalueringsforskning peker i retning av at det nok er betimelig

å stille seg kritisk til forestillingene om kvakksalverutekontakten. Jeg kan røpe at jeg likevel ikke har kommet fram til noen entydige svar. Jeg er usikker på hvor faglig velfundert oppfølgingsarbeidet egentlig er i alle landets åtti utekontakter. Hurtige endringer og store omstillingsprosesser vil ofte gi uoverlagte utslag. Det er en fare for at etablerte praksis- og kunnskapsformer forkastes uten å undersøke nærmere hva det er en fortaper. Forebyggingsdiskursens distinkte underordnede posisjon blant feltarbeiderne kan være et uttrykk for dette. Feltarbeiderne arbeidet tydeligvis ofte på denne måten, men det ble aldri snakket om mulige positive kvaliteter ved denne typen oppfølgingsarbeid. Det er formidlingsdiskursens karakteristika som utdypes, utforskes, hylles og dyrkes fram internt i feltet. Det er kanskje ikke underlig når en kjenner til feltets utsatthet som ikke lovpålagte tjenester. Formidlingsdiskursens fremstilling av utekontaktens oppfølgingsarbeid synes å passe perfekt som et utadretta idealbilde av den nye utekontakten. En slags reklametrailer for feltets nye identitet – strømlinjeformet

og samhandlingsorientert. Omstillingsprosesser og profesjonalisering av feltet har nok vært nødvendig for å heve kvaliteten og fornye tilliten til tjenestene både lokalt og sentralt. Jeg mener likevel at de oppsøkende tjenestene innehar et større potensiale for å skape endringer i livene til ungdom i samfunnets ytterkanter, enn kun å opptre som profesjonelle formidlere av ungdom til andre hjelpetjenester. Feltet bør fortsette å utforske betydningen av tjenestenes fleksible utforming og de mangfoldige tilnærmingene feltarbeiderne baserer sine intervensjoner på. Sjarlatanen er nok i stor grad forsvunnet, men det er fortsatt nødvendig å videreutvikle og synliggjøre mangfoldet, fordi oppsøkende arbeid aldri kan bli det samme på Hønefoss, i Tromsø eller i sentrum av Oslo.

Om forfatteren:

Henning Pedersen arbeider som spesialkonsulent ved Kompetansesenter rus – Oslo (KoRus). Han er utdannet sosionom med master i sosialt arbeid. Fra tidligere har han erfaring fra oppsøkende arbeid som feltarbeider i Utekontakten i Bergen og fra barnevernsinstitusjon /barneverntjenesten. Pedersen er i dag koordinator for spisskompetanseområdet oppsøkende sosialt arbeid ved KoRus – Oslo, og han er studieleder for videreutdanning i oppsøkende sosialt arbeid på Høgskolen i Oslo og Akershus.

Referanser:

- Ander, Birgitta, Malin Andersson, Kajsa Jordevik, Annukka Leisti. red. 2005. Möten i mellanrummet – socialt förebyggande arbete med ungdomar. Gothia AB.
- Andersson, Björn. 2002. Öppna rum – om ungdomarna, staden och det offentliga livet. Göteborgs Universitet: Institutionen för socialt arbete, skriftserien 2002:1.
- Andersson, Björn. 2005. Det offentliga rummets sociala pedagogik. I Ander, Birgitta, Malin Andersson, Kajsa Jordevik, Annukka Leisti. red. 2005 Möten i mellanrummet – socialt förebyggande arbete med ungdomar. Gothia AB.
- Andersson, Björn. 2006. Ungdomar och offentligt liv. I Erdal, Børge. red. 2006. Ute|Inne: Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom. Gyldendal Akademisk.
- Berg, Else Kristin Utne. 2006. Dokumentasjon. I Erdal, Børge red. 2006. Ute|Inne: Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom. Gyldendal Akademisk.
- Barne- og likestillingsdepartementet, BLD. 2007. Forebyggende innsats for barn og unge. Q-16/2007.
- Barne- og likestillingsdepartementet, BLD. 2009. Oppsøkende og utadrettet arbeid ovenfor ungdom utenfor opplæring og arbeidsliv. Q-1161 B.
- Bourdieu, Pierre. 1995. Den kritiske ettertanke. Grunnlag for samfunnsanalyse. Oslo: Samlaget.
- Erdal, Børge. red. 2006. Ute|Inne: Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom. Gyldendal Akademisk.
- Erdal, Børge. 2006b. Tilstedeværelse og kontakt. I Erdal, Børge. red. 2006. Ute|Inne: Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom. Gyldendal Akademisk.
- Foucault, Michel. 1999. Diskursens orden. Med etterord av Espen Schaanning. Oslo: Spartacus.
- Helsedirektoratet 2007. Tidlig intervensjon på rusområdet: Sentrale perspektiver – aktuelle målgrupper og arenaer. Rapport IS – 1455.
- Helsedirektoratet 2009. Fra bekymring til handling – En veileder om tidlig intervensjon på rusområdet. Rapport IS-1742.
- Helse- og omsorgsdepartementet, HOD. 2008. Opptrappingsplan for rusfeltet. I-1120 B.

Henningsen, Erik og Nora Gotaas i samarbeid med Marte Feiring. 2008. Møter med ungdom i velferdsstatens frontlinje – Arbeidsmetoder samarbeid og dokumentasjonspraksis i oppsøkende ungdomsarbeid. NIBR-rapport 2008:2.

Hjort, Haldis. 1988. Det oppsøkende arbeidet psykologi. Oslo: Universitetsforlaget

Jeffs, Tony & Mark K. Smith. 1990. Using Informal Education. Buckingham: Open University Press.

Jørgensen, Marianne Winter og Louise Phillips. 1999. Diskursanalyse som teori og metode. Roskilde Universitetsforlag.

Klyve, Arne og Henning Pedersen. 2006. Oppsøkende sosialt arbeid i Norge før og nå. I Erdal, Børge. red. 2006. Ute/Inne: Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom. Gyldendal Akademisk.

Lie, Gro Th. 1981. Gatelangs – Om oppsøkende ungdomsarbeid. Universitetsforlaget

Lie, Gro Th. 1997. Ungdom i høyriskosonen: Hva er det med dem og hvordan kan vi nå dem? I Klepp Knut Inge-Inge og Leif E. Aarø. red. 1997. Ungdom, livsstil og helsefremmende arbeid. Universitetsforlaget AS.

NOU 1980: 37 Oppsøkende barne- og ungdomsarbeid. Sosialdepartementet.

NOU 2003:4 Forskning på rusmiddel feltet: En oppsummering av kunnskap om effekt av tiltak. Sosialdepartementet.

Pedersen, Henning. 2011. Oppfølgingsarbeid i oppsøkende tjenester – En diskursanalytisk tilnærming. Masteroppgave i sosialt arbeid. Høgskolen i Oslo, Avdeling for samfunnsfag.

Rusmiddelstatens kompetansesenter. 2004. Kartlegging: Utekontaktarbeid i kommunene. Oslo: Rusmiddelstaten.

Svensson, Njål Petter og Tommy Huseby. 2003. Outreach work with young people: Young drug users and young people at risk. P-PG/prev (2003) 6. Council of Europe.

